

Săpăturile arheologice de la Radovanu

Pentru studierea cât mai amănunțită a complexului neolitic de la Radovanu, din punctul „La Muscalu“, de la capătul de vest al văii coadelor, s-au continuat săpăturile arheologice¹, în două sectoare deosebite: A. în cuprinsul așezării înalte și B. în cadrul necropolei corespunzătoare.

A. Așezarea înaltă:

Pe întinsul platformei terasei, ocupate în vechime de cele patru așezări neolitice suprapuse, s-a ajuns cu săpătura, în câteva porțiuni, până la pământul viu. Observațiile stratigrafice făcute în acest an confirmă constatările din alte campanii precedente. S-a observat din nou că pe o parte din întinderea terenului cercetat sînt resturi dispartate, care numai în porțiunea sudică a terasei sînt mai aglomerate formînd un adevărat strat de cultură, subțire, cuprinzînd materialele din timpul fazei Vidra a culturii Boian.

În anul 1978, cu prilejul unor sondaje, efectuate pînă în pământul viu, în zona din spre centru a jumătății vestice a așezării, s-au adunat de la baza depunerilor o serie de fragmente ceramice tipice fazei Vidra—Boian și într-un profil s-a remarcat o dungă orizontală, reprezentată printr-un șir de bucăți de lipitură arsă la roșu. Am crezut atunci că sînt indicii cu privire la existența rămășițelor unei locuințe modeste de suprafață, datînd din faza amintită. Prin săpăturile din 1979 s-a încercat dezvelirea în întregime a acelor resturi, dar pînă la urmă s-a ajuns la concluzia că ele reprezintă doar o aglomerare mică de bulgări, provenind de la o locuință aflată undeva prin preajmă.

Din jurul porțiunii amintite s-au adunat mai multe cioburi cu decor excizat și incrustat cu materie albă, specific fazei Vidra.

Prin săpăturile recente s-a constatat că deasupra depunerilor modeste din timpul fazei Vidra, pe toată întinderea terenului

așezării înalte, s-a depus un strat subțire de humus străvechi. După un anumit răstimp, locul respectiv — datorită poziției sale dominante, cu cîmp larg de vedere în jur și cu terenuri fertile în preajmă — a fost ales pentru așezarea lor de către membrii unei comunități din prima etapă a fazei de tranziție de la cultura Boian la cultura Gumelnița.

Pentru a încerca să cunoaștem unele din procedeele practicate de către acei oameni la organizarea unei noi așezări s-au făcut mai multe sondaje și s-a observat, cu toată claritatea, că după alegerea locului, pentru eliberarea terenului, s-a dat foc vegetației, relativ bogate. Drept consecință, peste tot, s-a format un strat de arsură de cîtiva centimetri grosime, iar deasupra lui a rămas o dungă neagră de circa 5 mm grosime, de la vegetația arsă. Porțiuni din acest strat s-au păstrat, mai ales, în jumătatea de est a așezării, în rest, el a fost deranjat încă din vechime.

Pe trei sferturi din întinderea așezării, săpătura a fost dusă pînă în plin pământ viu, fără a se descoperi rămășițele locuințelor de la baza celui mai vechi nivel (al patrulea) de așezare din faza de tranziție. Totuși, în partea de nord-est a stațiunii s-au atins și dezvelit porțiuni mici acoperite cu bulgări de lipitură arsă, provenind din locuințe de suprafață din acel nivel. Printre altele s-a atins și o fișie de lipitură arsă (dintr-o astfel de construcție) pe care se observă, pe bază, urme de trunchiuri despicate. Este evident că acele vestigii au făcut parte dintr-o locuință cu podea-platformă.

Nu s-a ajuns însă la dezvelirea integrală a celorlalte resturi mai bogate de lipitură arsă, deoarece sînt încă acoperite de ruinele masive ale locuințelor din stațiunea corespunzătoare nivelului 3.

În afară de unele materiale ceramice și rare piese de silix, în cuprinsul nivelului 4, s-a descoperit și studiat amănunțit un cup-tor de ars oale, aflat la sud-vest de terenul

pe care se aflau locuințele.² Cuptorul era alcătuit dintr-o groapă de formă tronconică, având circa 0,50 m adâncime (de la nivelul de săpare) și diametrul de peste 1,50 m. Malurile gropii erau puțin boltite și destul de puternic înroșite de foc. Fundul gropii era neted fățuit cu lut, ca o vatră, și plesnit în bucățele, în urma arderii îndelungate.

S-a acordat, în continuare, o atenție deosebită studierii rămășițelor locuințelor din nivelul 3. Cu câțiva ani în urmă, s-a observat că baza masivă, de formă rectangulară, a cuptorului din locuința nr. 2, în loc să se fi păstrat în poziție firească orizontală, era parțial înclinată. Explicația ipotetică, dată atunci, era aceea că, în dreptul marginii cuptorului, va fi fost în vechime o groapă mare, umplutura căreia cu timpul s-a tasat, antrenând cu sine și înclinarea bazei cuptorului, cu greutatea de peste o sută de kilograme. Cu ocazia săpăturilor din anul 1979 s-a dezvelit în întregime și partea de nord a locuinței amintite și s-au făcut o serie de constatări. De la latura scurtă de nord a construcției, pe o porțiune de circa 2 m din lungimea resturilor de locuință, suprafața de lipitură se afla la peste 1 m adâncime față de restul platformei-podea ce-i corespunde. Ulterior, puțin mai departe, dar tot de-a lungul marginii de nord a așezării, s-a făcut un sondaj și s-a observat că linia solului viu cobora cu peste 1 m, în raport cu restul terasei. Rezultă clar, că de-a lungul marginii de nord a stațiunii, panta începea destul de brusc, formându-se un fel de treaptă, cu diferența de nivel de peste un metru față de platforma terasei. Din motive pe care nu le cunoaștem, oamenii din vechime — deși aveau destul loc liber pe terenul alăturat — au preferat să-și clădească locuințele și anexele lor, în lungul limitei de nord a așezării. Toate construcțiile au fost făcute cu axul lung orientat pe direcția nord-sud, deci perpendicular pe marginea terasei. După cum s-a constatat, platforma-podea a locuinței nr. 2 era pe aproximativ trei sferturi din lungime pe sol ferm, iar restul s-a găsit pe treapta pantei. Diferența de nivel dintre cele două părți ale ruinelor nu poate fi explicată decât prin aceea că avem de-a face cu o porțiune de locuință prăbușită. Prin urmare, trebuie să admitem că acea parte a locuinței a fost construită pe pari. În urma distrugerii locuinței prin foc, totul a ars, și porțiunea respectivă s-a prăbușit pe treaptă. Astfel se pune, pentru prima dată, pentru regiunile din sud-estul țării, problema construirii, cel puțin în parte, a unor locuințe cu podea-platformă (datând din faza de tranziție la cultura Gumelnița) pe piloți. Ținem să reamintim că în nivelul 2 de la Radovanu, locuințele din șirul nordic, din cauza pantei,

au fost construite pe un fel de terase, în trepte, la diferențe mici de nivel una de alta.

Dat fiind faptul că între resturile locuințelor din nivelurile 3 și 2 era un strat subțire de pământ (de numai circa 0,15 m) a fost firesc ca o bună parte din dărîmăturile pereților locuințelor din nivelul 3, să fi fost înlăturate de la locul lor, atunci cînd membrii comunității nivelului 2 au nivelat terenul pregătind suprafața așezării. Din această cauză, deasupra platformelor locuințelor din nivelul 3, în general, s-a găsit o cantitate redusă de bulgări mici de lipitură arsă din pereți. Porțiunea prăbușită din locuința 2 a provocat însă o denivelare de teren, care s-a umplut, în mare parte, cu dărîmăturile pereților alăturați, fără ca să mai fie înlăturate și nivelate de către urmașii direcți. Ca o consecință, acele vestigii s-au păstrat neatinse pînă în zilele noastre. În albierea de teren se află numeroase bucăți de lipitură arsă, între care una are circa 0,60 m diametru, este fățuită cu grijă și pe ea se văd urme de culoare roșie crudă. Această bucată provine desigur dintr-un perete ornamentat cu pictură, probabil albă pe fond roșu. Pentru a putea fi studiate amănunțit, toate resturile de lipitură (din albierea de teren amintită) au fost lăsate pe loc.

Procedîndu-se la demontarea bulgărilor de lipitură de pe platforma-podea a locuințelor nr. 2 și nr. 3 din nivelul 3 s-a făcut și verificarea lor amănunțită. Majoritatea bulgărilor proveniți din pereți au o parte fețuită, iar pe cealaltă sînt, de obicei, imprimare urme de nuiiele groase. Controlînd fiecare bulgăr, am observat pe zece din ei, grupuri de crengi groase, drepte, paralele și alăturate, peste care, perpendicular, se vedea o altă urmă neregulată. La o analiză mai atentă, s-au dovedit a fi urme de frînghie (din fibre vegetale), alcătuită din două sfori groase. Ele au fost răsucite mai întîi fiecare în parte și apoi împreună. Pe cîteva bucăți de lipitură se observă cum erau legate la un loc cîte două sau trei nuiiele groase, probabil cu două frînghii împletite, în lungul peretelui. Subliniem că intervalul dintre porțiunile legate cu frînghie era destul de mare, el depășind pe verticală 0,40 m. Sînt primele urme de frînghie din epoca neolitică descoperite, pînă în prezent, pe teritoriul Munteniei.

Lîngă latura lungă de est a locuinței nr. 3 din nivelul 3 s-a delimitat suprafața dreptunghiulară a bazei masive a cuptorului iar în partea de mijloc a aceleiași construcții a fost dezvelită o bucată dintr-un obiect mare de lut (amestecat cu mare cantitate de paie), ars la roșu. Partea vizibilă, lungă de circa 30 cm, prezenta o arcuire, ca și cum piesa ar fi un fragment dintr-o coloană de lut. La dez-

velirea ei atentă s-a constatat că una din marginile lungi ale obiectului este puțin răsfriată. Obiectul l-am lăsat pe loc pentru a putea fi cercetat cu toată grija în campania din 1980.

Dintre ocupații sînt documentate, ca și pînă acum, cultivarea plantelor, prin marea cantitate de paie folosite la lipitura caselor, prin urmele de boabe de grîu imprimate pe bulgării de lut ars și printr-o săpăligă fragmentară de corn de cerb.

Cresterea vitelor, pe scară redusă, era o preocupare de seamă a membrilor comunității studiate. Au fost strînse toate oasele (de la așchii la piesele întregi) de animale. Între ele predomină cele de bovine. Menționăm un fragment dintr-un astfel de craniu, avînd partea inferioară a unui corn retezat. S-au adunat și destul de multe oase de porci (tineri și bătrîni). Oasele de ovicaprine sînt puține. Amintim și o mandibulă de cîine.

Oasele de animale sălbatice sînt foarte puține, dintre ele semnalăm cîteva fragmente din coarne de cerb și o mandibulă de rozător mic.

Pe fundul unei gropi, săpată din nivelul 3, s-au adunat — pentru prima dată pe acest șantier — foarte multe oase și solzi de pește.

La partea inferioară a nivelului 3, uneltele de silex sînt proporțional puține. S-au scos la iveală numai cîteva lame (unele pînă la 0,13 m lungime), mai sînt și cîteva răzuitoare, rar masive și două percutoare sferice. Majoritatea pieselor au fost cioplite din silex de tip balcanic, de culoare galben-verzuie, cu pete mici albe, cîteva sînt și de silex de culoare roșie, de calitate, ce provine tot din zăcămintele aflate la sud-est de Dunăre.

Din categoria uneltelor de piatră șlefuită s-au descoperit: două topoare fragmentare (unul trapezoidal cu muchia arcuită), un toporaș de tuf vulcanic. Izolat s-a găsit un topor perforat, fragmentar, tot de tuf vulcanic. Mai semnalăm o daltă trapezoidală și o altă daltă cu secțiune plan convexă.

Din os avem o sulă, iar de corn o săpăligă fragmentară.

Nu s-a aflat nici un obiect de metal.

Fragmentele ceramice sînt numeroase. Între cele provenite din vase de uz comun, modelate din pastă grosolană (amestecată cu cioburi pisate), se întîlnesc, mai ales, cioburi din borcane cu pereții arcuiți, avînd o fișie lustruită în lungul buzei, ornamentate cu briuri alveolare în relief, pe restul corpului sînt trasate vîrci sau barbotină neorganizată. Alveolele au fost făcute cu vîrf de degetului. Cu toate că am căutat cu atenție urme de amprente digitale, în cadrul lotului de cioburi verificate nu s-a păstrat niciuna care să poată fi determinată și cercetată de specialiștii din acest domeniu. Alte briuri în re-

lief sînt crestate. Pe borcane s-au aplicat și diferite proeminențe, cele mari sînt rare, de cele mai multe ori se găsesc proeminențe cilindrice scunde. O altă formă din aceeași categorie este a vaselor cu corpul bombat și gît cilindric sau tronconic. Sînt destul de multe și fragmentele de capace plate, ca o placă (din pastă grosolană), cu o apucătoare, prevăzute cu un șir de alveole pe margine.

Vasele cu decor excizat sînt obișnuite și pentru acest nivel. Motivele respective, executate prin scobire în pasta moale și încrustare cu materie albă, s-au realizat, de obicei, pe recipiente cu pereții groși, cum sînt: vasele mari, înalte, cu corpul cilindric, avînd un fel de prag și „guler“ (pentru sprijinirea capacelor) în jurul gurii. Partea lor inferioară era tronconică, cu sau fără picior cilindric, înalt. Semnalăm și capacele corespunzătoare, în formă de calotă sferică, în vîrf cu o apucătoare cilindrică, masivă.

Unele vase mari cilindrice aveau decor foarte bogat. Pe picior și pe corp decorul era excizat și încrustat cu materie albă, pe „guler“ se făcea decor pictat cu grafit (din grupuri de linii relativ subțiri, oblice și paralele), iar în interior — mai ales pe vasele din nivelul 4 — uneori se vopsea toată suprafața cu culoare roșie sau cafeaie roșcată crudă, apoi se trasau motivele decorative cu culoare albă, tot crudă.

S-au strîns și cîteva fragmente din cutii-suport de formă paralelipipedică specifice, cu decor excizat și încrustat.

Deosebit este fragmentul dintr-un obiect în formă de cutie, se pare cubică, cu pereții puțin bombati.

Din categoria vaselor din pastă fină se întîlnesc adesea fragmente de pahare, cu pereții foarte subțiri, cu suprafața lustruită cu foarte mare grijă, ornamentate la exterior cu caneluri și pictură cu grafit. În interior, de-a lungul buzei, ele au cîte o fațetă puțin oblică, lată, vopsită cu roșu crud.

Cioburile din pastă fină, cu decor pictat cu grafit sînt destul de multe. Motivele decorative sînt alcătuite, în principal, din linii paralele de diferite grosimi și din triunghiuri.

Menționăm cîteva fragmente (din pastă fină) de suporturi de formă cilindrică, cu marginea de sus lătită mult, pe orizontală și cu o șanțuire de-a lungul muchiei exterioare.

Două cioburi sînt neobișnuite pentru complexul studiat: unul are decorul compus din două linii incizate, orizontale și paralele. Pe ele s-au făcut, la intervale mici, creștături mărunte. Celălalt fragment are trei șiruri orizontale de adîncituri rotunde mici. Acesta din urmă pare să aparțină culturii Hamangia și ar constitui un indiciu cu privire la contactele directe între o fază tîrzie a culturii

Boian și alta de la sfîrșitul culturii Hamangia, din vestul Dobrogei. Alte două cioburi mi se par a fi de import din aria de răspîndire a culturii Sava. Provin dintr-un fel de castroane, cu corpul puțin arcuit și cu decor din linii incizate și încrustate cu materie albă.

Vasele din așezarea studiată au culoare neagră, cenușie închisă, cafenie și roșcată, fiecare cu diferite nuanțe. Unele fragmente au dobîndit culoarea roșie din cauza arderii secundare. De obicei vasele de uz comun au fost arse pe vetre deschise și de aceea au culori cu pete și nuanțe. În schimb, vasele din pastă fină s-au ars în cuptoare simple (cu o singură încăpere, servind în același timp drept focărie și cameră de ardere a vaselor) în care se putea realiza arderea redusă, pentru obținerea culorii negre a vaselor.

Ținînd seama de faptul că în cadrul complexului de la Radovanu, începînd chiar din nivelul 4, s-au descoperit vase cu decor complicat: excizat și încrustat, pictat cu grafit și pictat cu culori crude, a cărui realizare și mai ales ardere (fiecare vopsea folosită necesitînd anumite condiții pentru a-și păstra culoarea și consistența) nu puteau fi făcute de orice femeie din comunitate, ci, ne socotim îndreptățiți să admitem, că încă de atunci, din faza de tranziție de la cultura Boian la cultura Gumelnița, ceramica de uz comun se putea realiza în fiecare așezare, pe cînd vasele cu decor complicat erau lucrate de oameni „specializați”, în anumite centre, de unde astfel de vase erau răspîndite, pe calea schimbului, ajungînd la comunitățile vecine și înrudite.

În cursul săpăturilor s-a scos la iveală și o figurină de lut ars fragmentară. S-a păstrat aproximativ o treime. Redă un personaj feminin în picioare. Este interesant de semnalat că figurina a fost modelată din două bucăți longitudinale, ce au fost lipite, dar s-au rupt de-a lungul liniei de contact dintre ele. Avem o mare parte din jumătatea ei stîngă, ruptă și aceea, de la piept în sus. Porțiunea inferioară era în formă de soclu. Sexul nu este indicat. Subliniem că pe spatele figurinei, în dreptul pieptului, este trasat un triunghi echilateral, din linii incizate, cu vîrf în sus, indicînd — după părerea noastră — o piesă de țesătură, cu funcție utilitară, care credem că servea la sprijinirea unor poveri duse pe spate sau la purtatul copiilor mici. Astfel de triunghiuri sînt caracteristice numai unei serii de figurine feminine din faza de tranziție la cultura Gumelnița. S-a mai găsit și un alt fragment de figurină, mai simplă.

Înspre marginea de est a așezării, la baza nivelului 3, s-a găsit un schelet de copil mic,

îngropat în poziție chircită (cu miinile îndoit din cot și așezate cu palmele lîngă obraz) pe partea stîngă, cu craniul orientat spre ENE 111°, fără inventar. Amintim că în complexul de la Radovanu, însă în nivelul 2, în intervalul îngust dintre locuințe, s-a mai descoperit un mormînt de copil micuț, în poziție chircită. Constatarea ne confirmă din nou, obiceiul de a îngropa copilașii nu în cadrul necropolei, așa cum erau înmormîntați adulții și copiii mai mari, ci chiar în cuprinsul sau la marginea stațiunii.

B. Necropola

În campania de săpături din anul 1979 s-a reluat activitatea în sectorul necropolei, aflată la nord-vest de așezare, sus pe terasă, la cîteva zeci de metri distanță de șanțul de apărare, dar lateral față de drumul din vecchine, care ducea spre ogoare. Este o necropolă plană, în cadrul căreia, în acest an, s-au mai dezvelit și studiat încă două morminte de adulți, în poziție chircită, depuși în groapa funerară pe partea stîngă. S-au mai găsit și cîteva fragmente dintr-un craniu de copil, al cărui schelet fragil s-a măcinat în cursul vremii. Nici unul din morminte nu a avut inventar funerar. Ele aparțin uneia din cele 4 așezări suprapuse din cadrul complexului studiat.

☆

Acestea au fost, prezentate pe scurt, principalele rezultate ale săpăturilor arheologice din anul 1979 din punctul „La Muscalu” de la Radovanu. Precum s-a văzut s-au ridicat și unele probleme noi și interesante a căror analiză aprofundată urmează să se facă în campania de cercetări din 1980.

NOTE

¹ Lucrările s-au efectuat între 5 august și 11 septembrie 1979.

² În malul de deasupra cuptorului de ars oale descris s-au adunat din stratul de pămînt al nivelului 3, cîteva ghinde carbonizate.

LES FOUILLES ARCHÉOLOGIQUES DE RADOVANU

RÉSUMÉ

Pendant les fouilles effectuées en 1979 à Radovanu, au lieu dit „La Muscalu”, on a étudié une habitation appartenant au 3-ème niveau.

A cause d'une enfoncement du terrain une partie de cette habitation a été construite sur des pilotis. Détruite par une incendie, ses restes (le plancher-platforme, le socle du four ménager et les parois) se sont écroulés dans cet enfoncement. Sur les morceaux provenant des parois brûlés on a pu observer les empreintes des cordes avec lesquelles ont été liées les branchages, avec les piliers.

A la périphérie de l'agglomération on a découvert un squelette d'enfant et, non loin, vers le nord-ouest, dans la nécropole, appartenant à cette agglomération, ont été découverts encore deux squelettes en position accroupie, sur le côté gauche.